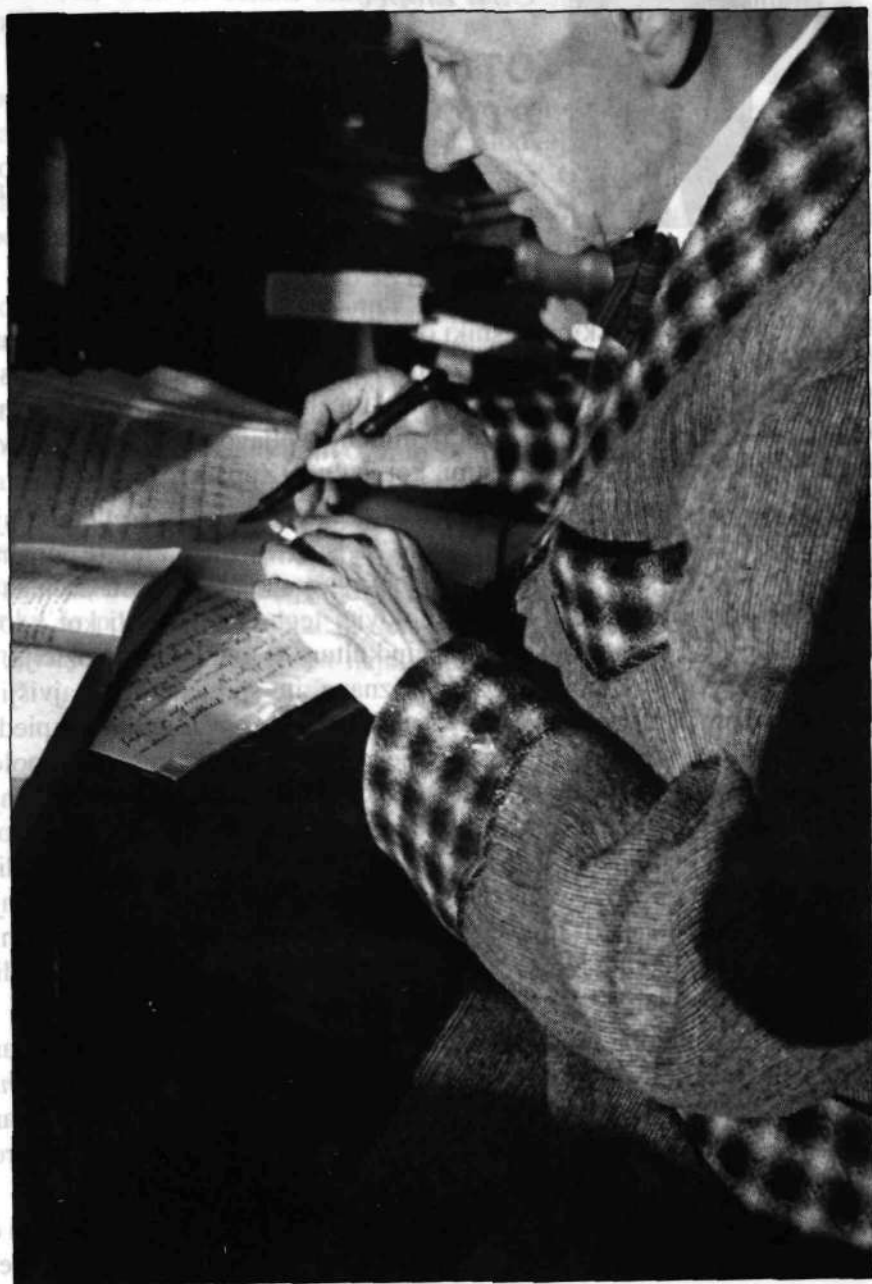

OTON ŽUPANČIČ

Ciril Zlobec

OTON ŽUPANČIČ – PTIČ SAMOŽIV

**Ob stodvajsetletnici pesnikovega rojstva,
SAZU, 28. maja 1998**

Med vsemi slovenskimi pesniki ostaja samo Prešeren nedotakljiva umetniška in nacionalna svetinja tako za poznavalce kot za tiste, ki so se s pesnikom prvič in zadnjič srečali v šolskih klopeh, kajti že njegovo ime ima za domala slehernega Slovenca skoraj mitično veljavo. Drugače je z vsemi drugimi, tudi s takšnimi osebnostmi, kot je Oton Župančič.

Tako ali še bolj kot ob stoletnici čutimo tudi ob stodvajsetletnici njegovega rojstva skoraj nekakšno potrebo, da spet razmišljamo o pomenu in današnji moči njegove poezije, predvsem pa o svojem odnosu do tega vsestranskega ustvarjalca, ki je v prvi polovici tega stoletja bolj kot kdorkoli drug zaznamoval slovensko pesništvo in kulturo sploh. Prav ta pozicija, ki je bila, takoj za Prešernom, splošno priznana in sprejeta kot najvišji vrh slovenske pesniške misli in besede, je Župančiča povzdignila na piedestal tudi nacionalno osrednje osebnosti svojega časa. Toda v drugi, naši polovici stoletja se je pri nas zgodilo toliko stvari, ki so bile in so v svojem trajanju še zmerom tako radikalne, da pod njihovo težo ali ob izzivih, ki jih sprožajo tudi v kulturi, nenehno in pogosto radikalno preurejamo tudi svojo tradicijo. Pesniško, zaradi specifičnih slovenskih eksistencialnih razmer, ne manj kot politično in gospodarsko. In tako se z menjavo rodov, okusov in spreminjajočega se odnosa do umetnosti, do poezije pa še posebej, spreminja tudi naš odnos do Župančiča.

Številni, nemalokrat vrtoglavo spodrivajoči se nastopi novih avantgard in poetik v zadnjih treh desetletjih so se skoraj praviloma utemeljevali *per negationem*, se napovedovali kot absolutni začetek novega in drugačnega, kar naj bi v marsikaterem primeru pomenilo prav tako absolutni konec vsega prejšnjega, dotedanjega.

Tudi Župančiču ni bilo prizaneseno. Pa vendar: prav v tem zadnjem času je vse več znamenj, ki jih je mogoče razumeti skoraj kot slabo vest, češ da

smo se prav od Župančiča preveč oddaljili. Preveva nas nekakšen občutek, da brez Župančiča kot osrednje pesniške osebnosti v prvi polovici našega stoletja preprosto ne gre, brez njega bi bila nevarno in nenaravno pretrgana kontinuiteta, vede ali nehote ohromljena naša najbolj vitalna kulturna in umetniška tradicija.

In tako se bolj ali manj izrazito vse pogosteje oglašča potreba po ponovnem razmisleku o Župančiču in našem odnosu do njega in njegovega tako zajetnega in raznovrstnega opusa. Stodvajsetletnica njegovega rojstva je torej samo spodbuda, priložnost za ponoven, kolikor mogoče neobremenjen razmislek. V takšnem razpoloženju se je na SAZU tudi porodila misel o posebni okrogli mizi, posvečeni velikemu pesniku.

Na to podbudo SAZU so se odzvali domala vsi, ki smo jih povabili k sodelovanju. V pričujoči številki objavljamo njihova integralna besedila, razen razprave Janka Kosa, ki je v prostem nastopu ponudil v razmišljanje nekaj tez o celoviti podobi Župančiča in njegovi usodi v učbenikih in šolskih programih. Janko Kos namerava na to temo napisati obširnejšo študijo, morda celo samostojno knjigo, zato se mu zdi objava samo nekaterih tez za razpravo neprimerna.

Vse povabljeni k okrogli mizi smo prosili, naj bi za to priložnost izbrali vsak po eno pesem, ki jim je ta trenutek najbližja ali zaradi česar še posebej zanimiva. Upamo, da je morda prav zato ta mala 'antologija' Župančičeve lirike še posebej zanimiva: ni šolska, ni porojena iz enega samega okusa, ampak je resnično pluralna v najboljšem pomenu besede.

POTOVANJE SKOZI ŽUPANČIČEVO PESEM**GAZELICA**

Nad horizont so mi beli oblaki priplavali,
tamkaj za barjem, nad Krimom so se poigravali.
Beli oblaki jesenski, nedolžni, veseli,
vi pa gotovo nocoj ste pri ljubicah spavali!
Nismo pri ljubicah, nego pri svojem očetu,
pri oceanu se sivem sinoč smo zabavali;
pili smo grog in potem po valovih pijani
barčice pisane semkaj in tja premetavali,
da so brezverci molili ko deca pred parkljem,
a pomorščaki preklinjali in obupavali.

Izbor Matjaž Kmecl

ZVEČER

Tak tenka, tak mirna
je zarja večerna,
da vidim zvezde skozi njo:
nad kupolo mračno,
čez mesto temačno
se tiho v loku svetlem pnó.

Golobov se dvoje
med nebom, vodo je
preneslo s perutmi blestečimi. –
Dovolj si trpelo –
kaj zahrepenelo,
srce, si spet po sreči mi?

Izbor Ciril Zlobec

POKOPALIŠČE SV. BARBARE

LEGENDA

Tako pod soncem, kot so tu grobovi –
 kjer, Silvin, spiš – tako bi ležal rad!
 Tam izza črešenj mahoviti krovi,
 čez Kulpo grad se je zazrl v prepad.

Ne žvenk zamolkli ure polunočne,
 ne tihi mesec, čez polje razlit –
 poldnéva so fanfare svetlozvočne
 budile iz gomile te na svit.

Na glavi slamniki, paličico v roki,
 tako si šetal z grička se na breg,
 na travi žametni, na jasni loki
 sedel si, zrl valov srebrni beg.

Bolj spod te je predročil Spahič stari
 na kranjsko stran in gledal je zavzet:
 »Saj je umrl, hm – kaj še tod slepari?«
 No stavec vidi in pozabi spet ...

Kot račke se devovke perušale,
 konoplje so namakale pojoč,
 kot račke so se bele razbežale –
 kaj takega si kliknil jim gredoč? ...

Le stara Manda, ta se ti približa:
 »Kaj niste Silvin to, gospod? ... Moj Bog!?!«
 In trikrat se po vlaški brž prekriža:
 »Kaj goni vas po svetu tem okrog?
 Na Zežlju pri Mariji maše črne ...
 tri maše črne ...« še končala ni,
 on scepeta z nogó in se obrne,
 in od takrat zlovoljen večno spi ...

Ah, Silvin, vem – teh krajev ne pozabi,
 kdor se svetlobe njih je nasesal!
 A – kaj si se prikazal stari babi?
 Z devovkami bi rajši kramoljal!

Izbor Joža Mahnič

TIHO PRIHAJA MRAK

Tiho prihaja mrak,
 plah je njegov korak,
 ni ga čuti.
 Srce, zakaj drhtiš?
 Česa, povej, se bojiš
 v tej minuti?

Ali teman spomin
 se je zgostil iz temin
 brezobraznih?
 Ali bodočnost-vampir
 puhnil v večerni je mir
 misli ti blaznih?

Ali je jata vetrov
 šla preko dragih grobov
 zapuščenih?

Ali iz daljnih samot
 prišla je pesem sirot
 zasolzenih?

Tiho prihaja mrak,
 plah je njegov korak,
 plaho bega.

Srce, zakaj drhtiš?
 Česa, povej, se bojiš?
 Vsega, vsega ...

Izbor Kajetan Kovič

NOČNI PSALM

Zvezde hité čez visoko polnoč
tihe, zlate;
škoda zate,
duh, kam blodiš obupujoč?

Ptič prešumel je plaho gaj
do družice;
tam cvetlice:
vonj in šepet je obkrožil ves kraj.

Pošlji še enkrat k zvezdam oko:
svetla cesta
v bajna mesta,
duš tam hrepenenja pojo.

Slušaj navzdol: rodovi dreves,
od obzorja
daljna morja
zlagajo himno nižin do nebes.

Kakor iz školjke motnjava glasov,
dih skrivnosti:
ni radosti,
ni bolečine, a polno je snòv.

Sredi vsegà razprostri peroti
kot dve zarji,
in v viharji
harpa boš, ki jo prebira Gospod.

Izbor Jože Faganel

PREBUJENJE

Čuj minute!
Trdó
kakor kaplje srebrne
skozi temine črne
minute noči prečute
bijó.

Tam krožijo sonca in merijo čas,
večno mirna,
brezobzirna
noč in dan teko preko nas.

Mi pa pod njimi se bijemo, vijemo,
sijemo, gasnemo,
škodimo, hasnemo,
v kupe medu in otrova si lijemo,
prostor vesoljni z željâmi prepletamo,
večnost v trenutek begoten ugnetao,
z duhom za zadnjimi zvezdami grabimo,
grozo izzivamo, v dušo jo vabimo,
vriskamo, jočemo –
hočemo, hočemo.

Hiše sedanjosti so le šatori,
mi potujoča samo karavana,
ali nad našimi poti prižgana
fata morgana –
gôri, varljivka-resnica nam, gôri!

Kaži nam mesta v cvetoči pokrajini,
kupol kipenje v sonc skritih sijajini;
nam za obzorjem še sonca so tista
mlada vsa, čista,
le hrepenenja se stolpi so vzpeli,
z njihovim svitom glavé si odeli,
in njih zvonjenje vihra čez višave,
kot bi iz lin se jim vile zastave,
zlate zastave iz zlatih lin.
Kogar zvonjenje to k sebi zavabi,

v blaženi hitel za njim bo pozabi
skozi zadušne mrakove globin.

Dvigni srcé, kdor pomišljaš si v tropi,
pa ga v žarenje visoko potopi:
vedel ne boš več, da bilo presunjeno
kdaj od krivice je kruto;
naj je ponižano, naj je oskrunjeno –
z zlátom nebá bo obsuto.
Jezik se tvoj je zapletal jecljaje?
Zdaj bo modrosti globoke znanik,
roka bo rušila tesne pregraje,
duh se bo prašal: Kje mi je mejnik?
Kje so prepadi, da nisem pogreznil se vanje;
da jim izderem zadnjo skrivnost?
Kje so višine, da nisem povzpel se nanje,
da jim poberem najslajšo sladkost?
V ktere pustinje še niso prodrli mi glasi?
Kje je tujina tak daljna, da nisem ji gost?

Tvoje življenje bilo je pozabljeno,
neizrabljeno
ginilo v glóbel kot voda na Krasi –
zažuborelo bo, v soncu blestelo,
sebe in brod bo veselo zibalo,
bodro do morja potí bo iskalo:
tam – kot borila bi se za obzorje
širom brez konca razlita
nebes in morje –
večnosti dve, ki nasprot si strmita ...

Padajte zdaj, minute
noči prečute
trdó
na srce moje!
Vzbudile ste ga iz sanj,
in kakor vi padate nanj,
krepkó
zdaj več ne trepeče, le poje ...

Izbor Ivo Svetina in Franc Zdravc

Z VLAKOM

Odhod. In zažvižgal je vlak skozi mrak.

O devojka ti, ob oknu sloné,
si li čula ta vrisk, plakajoč skozi noč:
o zbogom, domovina!?

In kakor ovije se val okrog skal,
ob Gradu se lije Ljubljana,
vsa z mesecem posejana;
boječe se strehe stiskajo,
po vrsti mi križi bliskajo
poslednji, zlat pozdrav
in gasnejo v mraku daljav.

Pošastno sopihajoč
kot demon vlak gre v noč.

Mejica teče ob tiru,
za njo v polnočnem miru
gubijo se polja, s stezami prepeta,
tam breza samotna, kraljična zakleta,
glej, mesecu kaže srebrni nakit.
Z goré razgleduje se Mati Marija,
sijajna, pokojna zre svet pod seboj,
sijajna, pokojna razliva svit ...
Vasica med drevjem ... in tam domačija
gozdarja na samem ... in vse za menoj.

Pošastno sopihajoč
kot demon vlak gre v noč.

Skrij, mesec, za oblak se skrij,
naj je ne vidim, kako beži,
kako ostaja za mano
domovina ...

S silo neznano
si segla mi do duše globin:
do zdaj nisem vedel, kako sem tvoj sin,
kako te ljubim globoko ...

Domovina, daj mi rôko,
ne beži, ostani pri meni,
tesnó, tesnó me okleni,
in pel ti bom pesem visoko,
pel materi češčeni,
kot ni ti še nihče pel ...

Src milijon bom razvnel,
uklonil jih tvoji oblasti,
raznetil v dušah strasti,
bom plemenite, mlade,
da radovoljno zaklade
najdražje pred te polože.

Zvezde, stopite z zenita
strmih višin!

Kliče vas sin,

ki vse predolgo v srcu mu spita
trpka bolest in ljubezen še nema ...

V venec sklenite se, njo naj objema,
njo, za vekove bolečin.

Daj svojo glorio, jutranja zarja!

Kličem te sredi polnoči,
kličem te z glasom stražarja,
ki šteje ure, ko noč leži.

Daj svoj škrlat,

njo ž njim ogrni,

ki žalovala v obleki je črni
dolge noči brez nad.

Ne beži, ostani pri meni,
domovina, tesnó me okleni.

Pošastno sopihajoč

kot demon vlak gre v noč.

Beži ... vse beži ... Le v dalji planine!

Tam zemlja je naša zakipela,

zahrepenela, v nebo je hotela,

v višino pognala se kot val,

a v naletu pod zvezdami val je obstál ...

Tako strmi zdaj sredi višine
okameneli zanos domovine:

bleste se v daljavi razdrti grebeni,
 nad njimi, glej, zvezde, čuječni plameni:
 ko spi naša zemlja, le one nad njo
 skrbe z menoj, bede nad nočjo ...
 In glej: planine in zvezde gredo z menoj
 vse drugo gubi se za mano v pokoj.

Z menoj, ve zvezde, z menoj, ve planine!
 Razširi, raztegni se, krog domovine,
 razpni se kot morje
 v brezbrežno obzorje,
 dom moj!
 Kamor stopi mi noga – na tvojih sem tleh ...
 kamor nese me jadro – na tvojih valeh ...
 kamor hoče srce – pri svojih ljudeh ...

Kam, misel? Stoj!

Pošastno sopihajoč
 kot demon vlak z menoj gre v noč,
 in še danes v tuji slavi
 neznanca me tuja zarja pozdravi ...

Izbor Lojze Kovačič

GESLO

Kuj me življenje, kuj!
 Če sem kremen, se raziskrim,
 če jeklo, bom pel,
 če steklo – naj se zdrobim.

69 (iz Sto ugank)

Nima fantek kapice,
 kapica ima fantička;
 prišle hude sapice,
 niso vzele kapice,
 vzele so fantička.

Izbor Majda Stanovnik

SLAP

Sredi samotnih sten
v pajčolanih pen
slap pada, pada, pada.

Sonce nad šumom mavrice spleta,
ptica meglice pršeče preleta,
stresa dragulje s peroti;
prišel po daljni sem poti
preko strmin in čez loge,
z mano nevestica mlada,
pa sva oba kot zakleta,
vkljenjena v biserne kroge:
venomer
slap pada, pada, pada.

Tiho večer
nad sanjajočim se jezerom boči,
najine misli prepletene
v božjem počivajo naročji;
kar se skloni z glavó do mene:

»Tam pa sam
sredi samotnih sten
v pajčolanih pen
slap pada, pada, pada ...«

Troje oken, pred vsemi noč,
mrka, stroga straža, stoji;
poleg možá vsa vroča leži,
v spanju ga objemajoč,
v snù zamrmrá iznenada:
»Joj, tam sam
slap pada, pada, pada!«

Koliko let še? Šli so pred nami
bratje in sestre nepovratno pot;
tihi, skrivnostni tisti so hrami,
tih, kot gluhi je njihov rod;
ali jih mami, ali jih drami,
ko tam sam
sredi samotnih sten
v pajčolanih pen
slap pada, pada, pada? ...

ZEMLJEVID

Čigava Indija? Komu Bagdad?
 Kdo strelja naj, obeša v Teherani?
 Kdo nadzoruj moritve po Balkani?
 Kam z zlatim ključem carigrajskih vrat?

Razpregel zemljevid je diplomat:
 tovore nosijo vsi oceani,
 zaklade si grmadijo pristani –
 komu zemljé in mórja blagodat?

I jaz razganem pred seboj papirje:
 glej – rodna zemlja, naša draga prst!
 Ko drugi grabijo vse dalje, širje,
 boš rod, ki bivaš tod, boš v duši čvrst?
 O, kaj bo z vami, vi mejniki štirje,
 Celovec, Maribor, Gorica, Trst? ...

Izbor Janko Moder

VELIKONOČNA EPISTOLA SINU

Pre dragi sinko moj, tako ne gre –
 zdaj je april in maj in takšen čas,
 ko dana je postava in ukaz,
 da mora vsako mlado grlo peti.
 A mama piše, da ti presloniš
 po toliko in toliko mi ur
 nad slovniciami, preparacijami,
 atlanti, verouki in računi,
 nad participi in gerundiji
 in vso navlako sive učenosti,
 da si že sam ves bled in siv in star.
 Zato poslušaj: važno je samo,
 kaj voda žubori, kaj veter poje,
 kaj riše zarja zjutraj na nebo,
 kateri grm je že brstjè pognal
 in kje škrjanček gnezdi, kos, strnad.
 In važen je tvoj skiro, tvoja žoga,
 in če so v redu tvoje baterije,
 tvoj matador ... kako bo Robinzon
 opravil z ljudožerci ... če bo našel
 očeta Odiseja Telemah ...
 Važen je južni, severni tečaj,
 Amundsen, Nansen, Smith ... važni pingvini

in albatrosi ... Važno, kdo bo zmagal
na Semeringu, Vidmar ali Aljehin. –
To, sinko moj – vse drugo je od muh!
Tako sem pisal in sem pismo spravil
in skrbno ga zaklenil, da ne pride
nikdar nikoli sinu pred oči.

Izbor Dušan Moravec

VEŠ, POET, SVOJ DOLG?

Veš, poet, svoj dolg?
Nimaš nič besed?
Kaj zagrinjaš se v molk?
Vrzi pesem v svet,
pesem za današnjo rabo:
vsi jo bomo povzeli za tabo.

Vem, o vem svoj dolg,
v prsih tu me žge;
naj se mi grlo odpre,
bom zavijal ko volk,
na vseh štirih bom stal vrh planine,
škripal in hlipal med pečine.

Vrh Mežaklje bom stal,
pesem svojo rjul,
Blegaš jo bo čul,
Krim odmev bo dal;
v vse vetrove jo bom tresel,
eden jo bo na Póhorje nesel.

Gozd in gora poj,
silen ženimo hrup;
boga gmajna, le vkup,
le vkup, le vkup z menoj,
staro pravdo v mrak tulímo,
da se pretulimo skozi to zimo.

Še bo kdaj pomlad,
še bo napačil zor;
takrat volčji zbor
pojde lovce klat;
plani čez Savo, plavaj čez Dravo –
zob za zob in glavo za glavo!

Izbor Boris Paternu